

Δ.Π.Ε. Λασιθίου
1ο Δημοτικό Σχολείο
Αγίου Νικολάου

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΕΝΔΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Σχολικό Έτος:
2024-2025

1. Γενικά Στοιχεία: Ορισμοί και εννοιολογικό υπόβαθρο

Ενδοσχολική Βία και Εκφοβισμός (Ε.ΒΙ.Ε.)

Σύμφωνα με το [άρθρο 4 του Ν. 5029/2023](#) : «κάθε μορφή σωματικής, λεκτικής, ψυχολογικής/ συναισθηματικής, κοινωνικής, ρατσιστικής, σεξουαλικής, ηλεκτρονικής, διαδικτυακής ή άλλης βίας και παραβατικής συμπεριφοράς, που πλήττει τη σχολική κοινότητα και διαταράσσει την εκπαιδευτική διαδικασία, συνιστά **ενδοσχολική βία** και **εκφοβισμό** και ιδίως:

- η προσβολή της αξιοπρέπειας, της τιμής και της υπόληψης του/της μαθητή/-τριας,
- η συστηματική ή σκόπιμη ή επαναλαμβανόμενη απειλή και προσβολή της προσωπικότητας, της σωματικής ακεραιότητας ή της ψυχικής ισορροπίας των μαθητών,
- η ανεπιθύμητη, επιθετική συμπεριφορά που εκδηλώνεται μεταξύ παιδιών σχολικής ηλικίας και η ανάλογη συμπεριφορά εκπαιδευτικών που περιλαμβάνει πραγματική ή αντιληπτή ανισορροπία δύναμης,
- η παρεμπόδιση της ομαλής διεξαγωγής των μαθημάτων και ο βίαιος αποκλεισμός μαθητών/-τριών είτε από την εκπαιδευτική διαδικασία είτε από τη συμμετοχή τους στην καθημερινή σχολική ζωή, καθώς και ο κοινωνικός αποκλεισμός, οι απειλές και η ψυχολογική βία στις επαφές των μαθητών/-τριών με τους συμμαθητές/-τριες τους,
- η επιβολή με τη βία και τον εξαναγκασμό σε πράξεις ή παραλείψεις παρά τη θέληση των μαθητών/-τριών,
- οποιαδήποτε μορφή βίαιης ή απαξιοτικής συμπεριφοράς ή ενθάρρυνση σε διάπραξη βίαιων εκδηλώσεων που διαταράσσουν τη σχολική γαλήνη και πλήττουν το κύρος της εκπαιδευτικής κοινότητας,
- ο εκφοβισμός ή η εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών ικανών να διαταράξουν τη ψυχική ισορροπία και να πλήξουν μαθητές/-τριες με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά,
- η προσβολή, οι διακρίσεις ή οι παρενοχλήσεις στη βάση των θρησκευτικών πεποιθήσεων, της εθνικής καταγωγής, της φυλής, του φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου, της έκφρασης ή των χαρακτηριστικών φύλου, της αναπηρίας, της κατάστασης υγείας και της σωματικής ή άλλης πραγματικής κατάστασης του μαθητή. Το παρόν εφαρμόζεται αναλόγως για μορφές βίας και συμπεριφορές που εκδηλώνονται προς εκπαιδευτικούς και άλλα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας».

Χαρακτηριστικά της Ενδοσχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Το φαινόμενο Ε.ΒΙ.Ε. εκδηλώνεται με επιθετική συμπεριφορά η οποία διακρίνεται από τα εξής βασικά χαρακτηριστικά (Αντωνίου, 2023α· Αντωνίου, Παλιβάκου & Νιαστή, 2024· Greene, 2000 στο Griffin & Gross, 2004):

- Είναι σκόπιμη, άδικη και απρόκλητη συμπεριφορά.
- Είναι επιθετική συμπεριφορά που, κατά κανόνα, επαναλαμβάνεται. Ασκείται από ισχυρότερο/-η προς συγκριτικά πιο αδύναμο/-η (αντιλαμβανόμενη ή πραγματική άνιση σχέση δύναμης-εξουσίας). Ο εκφοβισμός στο διαδίκτυο μπορεί να είναι εξίσου ή/και πιο σοβαρός, καθώς εκεί εξουδετερώνεται η ανισορροπία δύναμης αλλά η έκθεση του/της μαθητή/-τριας που εκφοβίζεται γίνεται δημόσια, σε ελάχιστο χρόνο και είναι ανεξέλεγκτη.
- Εκείνος/η που ασκεί Ε.ΒΙ.Ε. έχει σκοπό να προκαλέσει φόβο, ανησυχία, πόνο και φθορά σε εκείνον/-η που στοχοποιεί.
- Εκείνος/-η που ασκεί Ε.ΒΙ.Ε. αντλεί κάποιο όφελος από την πράξη του/της (ευχαρίστηση, κύρος, απόκτημα).
- Ο/η μαθητής/-τρια που υφίσταται Ε.ΒΙ.Ε. αδυνατεί, συνήθως, να υπερασπιστεί τον εαυτό του/της.

Διαφοροποίηση της Ενδοσχολικής Βίας και του Εκφοβισμού από άλλες μορφές επιθετικότητας

Το φαινόμενο Ε.ΒΙ.Ε. διαφοροποιείται από άλλες μορφές επιθετικών συμπεριφορών που είναι δυνατόν να εκδηλώνονται από μαθητές/-τριες στο σχολικό περιβάλλον. Η επιθετικότητα δεν έχει στόχο, πάντοτε ή με συστηματικό τρόπο, την τρομοκράτηση του/της αδυνάμου/-ης, ενώ είναι δυνατόν να εξυπηρετεί την αυτοπροστασία από προσλαμβανόμενους κινδύνους. Σε αυτή την περίπτωση δεν αποτελούν πράξη/κατάσταση Ε.ΒΙ.Ε. (Αντωνίου, 2023β):

- η σύγκρουση μεταξύ μαθητών/-τριών που δεν συμπεριλαμβάνει ανισορροπία δύναμης
- κάθε συμβάν επιθετικότητας ή κατάσταση σχολικής βίας που εκδηλώνεται σε πλαίσιο ίσης σχέσης δύναμης
- οι εκδηλώσεις αντιπάθειας ή σωματικής επιθετικότητας ενός επεισοδίου ή η επιθετικότητα που απευθύνεται σε πολλούς διαφορετικούς/ές μαθητές/τριες
- η ύπαρξη αντιπάθειας, χωρίς εκδήλωση σκόπιμης και επαναλαμβανόμενης εχθρικής συμπεριφοράς με σκοπό, ενδεχομένως, τον κοινωνικό αποκλεισμό, δε συνιστά Ε.ΒΙ.Ε. Γενικά, μεμονωμένα περιστατικά και συγκρούσεις ή διενέξεις μεταξύ ίσων στο σχολείο, είτε αυτοπροσώπως είτε διαδικτυακά, δεν ορίζονται ως Ε.ΒΙ.Ε.

Μορφές της Ενδοσχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Το φαινόμενο Ε.ΒΙ.Ε. εκδηλώνεται με διάφορες άμεσες και έκδηλες ή έμμεσες και συγκαλυμμένες συμπεριφορές επιθετικών πράξεων, που ανάλογα με τη φύση τους προσδιορίζουν τις ακόλουθες **βασικές μορφές Ε.ΒΙ.Ε.** (Κέντρο Συνταγματικού & Ευρωπαϊκού Δικαίου, 2015β):

- **Σωματική:** Περιλαμβάνει σπρωξίματα, γροθιές, κλωτσιές, τράβηγμα μαλλιών, χαστούκια, άλλες μορφές σωματικής επίθεσης.
- **Ψυχολογική:** Περιλαμβάνει απειλές για τη σωματική ακεραιότητα, την έκφραση σχολίων που προσβάλλουν, ταπεινώνουν και απαξιώνουν το άτομο, όπως ειρωνεία, σαρκασμός, φυλετικά και προσβλητικά σχόλια, προσβλητικά πειράγματα, παρατσούκλια, χειρονομίες, συκοφαντικά τοιχογραφήματα (graffiti) κ.ά.
- **Κοινωνική:** Περιλαμβάνει κακόβουλα σχόλια και διάδοση ψευδών φημών που βλάπτουν ή καταστρέφουν την κοινωνική υπόσταση ή την κοινωνική αποδοχή ενός παιδιού, με σκοπό τον αποκλεισμό του από την ομάδα και τις δραστηριότητες των συνομηλίκων, που οδηγεί στην απομόνωσή του.
- **Εκβιαστική:** Περιλαμβάνει την επιβολή με τη βία και τον εξαναγκασμό σε πράξεις ή παραλείψεις παρά τη θέληση του εκφοβιζόμενου ατόμου. Επίσης, περιλαμβάνει την πειθαναγκαστική απόσπαση χρημάτων ή προσωπικών αντικειμένων, συνοδευόμενη από απειλές ή και τον εξαναγκασμό σε αντικοινωνικές πράξεις (π.χ. διάπραξη κλοπής ή βανδαλισμού).
- **Ρατσιστική:** Αποσκοπεί στον χλευασμό και την απαξίωση λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων, εθνοτικής καταγωγής, φυλής, αναπηρίας, κατάστασης υγείας, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, έκφρασης ή χαρακτηριστικών φύλου.
- **Σεξουαλική:** Περιλαμβάνει ένα φάσμα συμπεριφορών που απειλούν ή προσβάλλουν τη γενετήσια αξιοπρέπεια του ατόμου και εκτείνεται από τα σεξουαλικά σχόλια, τις απειλές, τα ανεπιθύμητα αγγίγματα, τη σεξουαλική παρενόχληση, την πορνογραφία έως και την απόπειρα βιασμού ή βιασμό.
- **Ομοφοβική/τρανσφοβική/αμφιφοβική/ιντερφοβική:** Οφείλεται σε προκαταλήψεις ή αρνητικές στάσεις, πεποιθήσεις ή απόψεις σε βάρος είτε ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων είτε ατόμων με σχέση συγγένειας οποιασδήποτε μορφής (π.χ. από τεκνοθεσία) ή φίλιας με ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα.

Τέλος, ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η **διαδικτυακή Ε.ΒΙ.Ε.**, η οποία δύναται να συνδυάζεται με τις υπόλοιπες παραπάνω μορφές, αντιδιαστέλλομενη, όμως, από αυτές, διότι δεν λαμβάνει χώρα στο φυσικό πεδίο.

Η διαδικτυακή Ε.ΒΙ.Ε. περιλαμβάνει:

- α) απρεπή, προσβλητικά ή ενοχλητικά μηνύματα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (dissing), σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media), σε ομαδικές συνομιλίες μέσω υπολογιστή ή κινητής συσκευής (chatting),
- β) δημιουργία ιστοσελίδων με σκοπό τη γελοιοποίηση, δημοσίευση στο διαδίκτυο ή τον διαμοιρασμό με άλλους/-ες μη κολακευτικών ή άσεμνων φωτογραφιών, βίντεο ή σχεδίων χωρίς την έγκριση του ατόμου,
- γ) απειλές κατά της ζωής,
- δ) εκδικητική προβολή προσωπικών στιγμών,
- ε) υποκλοπή λογαριασμού για οικονομική εξαπάτηση,
- στ) παρέμβαση στον προσωπικό λογαριασμό κοινωνικής δικτύωσης και διαδικτυακή πλαστοπροσωπία (fraping),
- ζ) διαδικτυακή παρακολούθηση (cyberstalking),
- η) διαδικτυακή έκθεση του ατόμου με προσωπικά του δεδομένα (doxing),
- θ) τοξικός/εμπρηστικός λόγος - τρολάρισμα (trolling),
- ι) ταπεινωτική σωματική επίθεση που εκτίθεται διαδικτυακά (happyslapping), ια) απόπειρες αποπλάνησης τύπου sexting ή grooming,
- ιβ) προτροπή για αυτοκτονία.

Ρόλοι στην Ενδοσχολική Βία και τον Εκφοβισμό

Το φαινόμενο Ε.ΒΙ.Ε. δεν αφορά απλά και μόνο στο ρόλο μαθητών/τριών που εκφοβίζονται και μαθητών/-τριών που εκφοβίζουν, αλλά και όλους και όλες που παρευρίσκονται και παρατηρούν όσα εξελίσσονται ή γνωρίζουν για την εκδήλωσή του. Πρόκειται για ένα φαινόμενο που εμφανίζεται συχνά ως ομαδικό και που εμπλέκει συνολικά το σχολείο ως οργανισμό (Antonίου & Drosos, 2017). Ειδικότερα, στα περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε. διακρίνονται οι εξής ρόλοι (Κέντρο Συνταγματικού & Ευρωπαϊκού Δικαίου, 2015β):

- εκείνων που ασκούν Ε.ΒΙ.Ε.,
- του/της μαθητή/τριας που υφίσταται Ε.ΒΙ.Ε.,
- των υπερασπιστών του/της μαθητή/τριας που υφίσταται Ε.ΒΙ.Ε.,
- των αμέτοχων παρατηρητών είτε παριστάμενων (bystanders) είτε εικονικών (διαδικτυακών),
- των βοηθών/συνεργών εκείνων που ασκούν Ε.ΒΙ.Ε.,
- των ενισχυτών εκείνων που ασκούν Ε.ΒΙ.Ε.,
- εκείνων που υφίστανται, αλλά και ασκούν Ε.ΒΙ.Ε. (διπλός ρόλος).

Στον **κυβερνοχώρο**, αντίστοιχα, ο παρατηρητής μπορεί να πάρει τον ρόλο:

- αυτού που βοηθάει το παιδί που εκφοβίζεται,
- του παθητικού παρατηρητή,
- του υποστηρικτή, υπέρ του παιδιού που εκφοβίζεται.

Ο ρόλος των μαθητών/-τριών παρατηρητών θεωρείται πολύ σημαντικός στην πρόληψη και την αντιμετώπιση της Ε.ΒΙ.Ε. Ορισμένοι/-ες δεν συμμετέχουν ενεργά σε περιστατικά εκφοβισμού θεωρώντας, ενδεχομένως, ότι με τη στάση τους μειώνουν τη σημασία του γεγονότος και έτσι περιορίζουν τη συχνότητα και την ένταση του φαινομένου αλλά τελικά δίνουν λανθασμένα το μήνυμα ότι αυτό που συμβαίνει είναι αποδεκτό. Επιπλέον είναι πιθανόν να θεωρούν ότι έχουν έναν βαθμό αδυναμίας ή ανικανότητας να παρέμβουν. Από αυτή την άποψη χρειάζεται να συμπεριλαμβάνονται απαραίτητα στον σχεδιασμό των προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου Ε.ΒΙ.Ε. στο σχολείο.

Αξιολόγηση Σοβαρότητας Περιστατικών

Η απόφαση για το επίπεδο σοβαρότητας ενός περιστατικού Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού ενδέχεται να είναι δύσκολη. Οι συνέπειες διαφέρουν από παιδί σε παιδί. Όλοι και όλες οι μαθητές και οι μαθήτριες δεν έχουν την ίδια ψυχική ανθεκτικότητα. Μια ήπια, κατά την άποψη του/της εκπαιδευτικού που επιλαμβάνεται το περιστατικό, εκφοβιστική συμπεριφορά δύναται να έχει σοβαρές συνέπειες σε έναν/μία μαθητή/-τρια με συγκριτικά μεγαλύτερη ψυχική ευαλωτότητα (Αντωνίου & Θεοδωρίτση, 2019).

Στην ανάγκη αξιολόγησης της σοβαρότητας των περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε. λαμβάνονται υπόψη (Κέντρο Συνταγματικού & Ευρωπαϊκού Δικαίου, 2015β):

- Το είδος της Ε.ΒΙ.Ε.: Κάποιες μορφές βίας έχουν μεγαλύτερες επιπτώσεις από άλλες. Η σωματική βία έχει άμεσες φυσικές επιπτώσεις, ενώ ο λεκτικός εκφοβισμός ή ο κοινωνικός αποκλεισμός ενδέχεται να έχει και άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις (επηρεασμός του κλίματος, της ψυχικής διάθεσης, των σχέσεων κ.λπ.).

- Η διάρκεια της πράξης Ε.ΒΙ.Ε.: Εάν διαρκεί για μεγάλο ή μικρό διάστημα.

- Η συχνότητα των πράξεων Ε.ΒΙ.Ε.: Καθημερινή, εβδομαδιαία ή λιγότερο συχνή.

- Οι επιπτώσεις στους/τις μαθητές/τριες που υφίστανται Ε.ΒΙ.Ε.: Η αξιολόγηση πρέπει να συμπεριλαμβάνει τις επιπτώσεις στα θύματα, συμπεριλαμβανομένων των σωματικών, συναισθηματικών, των κοινωνικών και των σχετιζόμενων με τη μαθησιακή πορεία.

Ενδεικτικά, σε σχέση με τη σοβαρότητα που έχουν, τα περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε. διακρίνονται σε:

- **Ήπιο:**

- i) υποβιβαστικά ή κοροϊδευτικά σχόλια, σαρκασμός, ειρωνεία,

- ii) περιστασιακός κοινωνικός αποκλεισμός (π.χ. από παιχνίδια, ομάδες, προσκλήσεις σε πάρτι) που δεν έχουν συμβεί ποτέ ή σπάνια στο παρελθόν και είναι πολύ απίθανο να επαναληφθούν.

- **Μέτριο:**

- i) απειλές για τη σωματική ακεραιότητα,

- ii) σωματική βία: σπρωξιές, κλωτσιές, δαγκωνιές, γροθιές, χαστούκια, τράβηγμα μαλλιών,τσιμπιές, κ.λπ.,

- iii) λεκτική βία: βρισιές, κοροϊδευτικά σχόλια ή παρωνύμια (παρατσούκλια),

- iv) έκφραση απειλών με σκοπό την ταπείνωση και τον εξευτελισμό χωρίς σεξουαλικά υπονοούμενα,

- v) διασπορά φημών,

- vi) συκοφαντικά τοιχογραφήματα (graffiti),

- vii) κλοπή προσωπικών αντικειμένων αξίας (π.χ. κινητό τηλέφωνο, μπουφάν, παπούτσια),

- viii) ρατσιστικά σχόλια και διακρίσεις στη βάση των θρησκευτικών πεποιθήσεων, της εθνικής καταγωγής, της φυλής, του φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου, της έκφρασης ή των χαρακτηριστικών φύλου, της αναπηρίας, της κατάστασης υγείας,

- ix) συστηματικός κοινωνικός αποκλεισμός,

- x) περιπτώσεις διαδικτυακής Ε.ΒΙ.Ε., όπως απρεπή, προσβλητικά ή ενοχλητικά μηνύματα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (dissing), σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media), σε ομαδικές συνομιλίες μέσω υπολογιστή ή κινητής συσκευής (chatting), δημιουργία ιστοσελίδων με σκοπό τη γελοιοποίηση, δημοσίευση στο διαδίκτυο ή τον διαμοιρασμό με άλλους/ες μη κολακευτικών φωτογραφιών, βίντεο ή σχεδίων χωρίς την έγκριση του ατόμου, διαδικτυακή παρακολούθηση (cyberstalking), διαδικτυακή έκθεση του ατόμου με προσωπικά του δεδομένα (doxxing), τοξικός/εμπρηστικός λόγος - τρολάρισμα (trolling), ταπεινωτική σωματική επίθεση που εκτίθεται διαδικτυακά (happyslapping) κ.λπ. Σε όλα τα παραπάνω, κριτήριο, συνήθως, αποτελεί η

συχνότητα εμφάνισης δύο-τρεις φορές στο πρόσφατο παρελθόν και η πιθανότητα επανάληψης.

- **Σοβαρό:**
 - i) ρατσιστικά σχόλια, συστηματικά και/ή με πιο έντονο χαρακτήρα,
 - ii) συστηματικές απειλές κατά της σωματικής ακεραιότητας,
 - iii) συστηματική σεξουαλική παρενόχληση,
 - iv) άπαξ (τουλάχιστον) πρόκληση σοβαρής σωματικής βλάβης (ανεξάρτητα από το εάν χρήζει ιατρικής φροντίδας),
 - v) σεξουαλική βία,
 - vi) ομαδική βία,
 - vii) διαδικτυακή Ε.Βι.Ε.: απειλές κατά της ζωής, μη συναινετική προβολή προσωπικών στιγμών (π.χ. άσεμνων φωτογραφιών), συστηματική παρακολούθηση (cyberstalking), υποκλοπή λογαριασμού για οικονομική εξαπάτηση, παρέμβαση στον προσωπικό λογαριασμό κοινωνικής δικτύωσης, απόπειρες αποπλάνησης τύπου sexting ή grooming, προτροπή για αυτοκτονία.

Αιτιολογικοί παράγοντες

Η Ενδοσχολική Βία και ο Εκφοβισμός συνιστά ψυχοκοινωνικό πρόβλημα πολυπαραγοντικής αιτιολογίας. Στην εκδήλωση του εν λόγω προβλήματος συμβάλλει η δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ διαφόρων παραγόντων, οι οποίοι, συνοπτικά, έχουν ως εξής (Ασημόπουλος, κ.ά., 2015):

- **Ατομικοί παράγοντες:** ιδιοσυγκρασία του/της μαθητή/-τριας, αναπτυξιακή πορεία, ψυχοτραυματικές εμπειρίες κ.ά.
- **Οικογενειακοί παράγοντες:** πολύ αυστηρές ή ελαστικές ή/και υπερπροστατευτικές μέθοδοι ανατροφής, πρότυπα επιθετικής συμπεριφοράς, βία και διενέξεις ανάμεσα στους γονείς ή από τους γονείς προς τα παιδιά, ανασφαλής δεσμός παιδιού με γονείς κ.ά.
- **Σχολικοί παράγοντες:** αξίες του σχολείου και του εκπαιδευτικού συστήματος, οικοχωροταξικά χαρακτηριστικά, κουλτούρα και κλίμα σχολείου - τάξης, εσωτερικός κανονισμός του σχολείου, ανεπαρκής εποπτεία κ.ά.
- **Κοινωνικοί παράγοντες:** κοινωνικές στάσεις, προβολή της βίας από ΜΜΕ, το διαδίκτυο, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, χαρακτηριστικά της τοπικής κοινότητας σε σχέση με την παραβατικότητα, γενικότερα κοινωνικά προβλήματα όπως οικονομική κρίση, μετανάστευση, εγκλεισμός από πανδημία κ.ά.

Λανθασμένες Αντιλήψεις για την Ενδοσχολική Βία και τον Εκφοβισμό: Μύθοι και Αλήθειες

1. *Το φαινόμενο Ε.Βι.Ε. είναι υπόθεση που αφορά αποκλειστικά εκείνον/-νη που ασκεί Ε.Βι.Ε. και εκείνον/-νη που υφίσταται Ε.Βι.Ε.:* Αυτό δεν είναι αλήθεια. Η εν λόγω αντίληψη αγνοεί το δυναμικό ομαδικό χαρακτήρα του φαινομένου που εμπλέκει με συγκεκριμένους ρόλους όλους/-ες όσοι/-ες γίνονται μάρτυρες ή γνωρίζουν για αυτό, επιτρέποντας ρητά ή άρρητα τη συνέχισή του.
2. *Το φαινόμενο σωματικής Ε.Βι.Ε. έχει περισσότερο σοβαρές συνέπειες από τις άλλες μορφές Ε.Βι.Ε.:* Αυτό δεν είναι αλήθεια. Στη πραγματικότητα, όλες οι μορφές είναι εξίσου σοβαρές από την άποψη των επιπτώσεων. Αν δεν αντιμετωπιστούν έγκαιρα, ακολουθούν τον/την μαθητή/-τρια μέχρι και την ενηλικίωσή του/της.
3. *Το φαινόμενο Ε.Βι.Ε. μεταξύ των μαθητών/-τριών είναι μέρος της φυσιολογικής αναπτυξιακής διαδικασίας:* Αυτό δεν είναι αλήθεια. Η πραγματικότητα είναι ότι το φαινόμενο Ε.Βι.Ε. είναι μια παθολογική μορφή επιθετικότητας που βασίζεται στην κατάχρηση δύναμης ή ικανοτήτων, η οποία χρησιμοποιείται εσκεμμένα σε βάρος των άλλων.
4. *Ο/η μαθητής/-τρια που υφίσταται Ε.Βι.Ε., το έχει με κάποιον τρόπο προκαλέσει:* Αυτό δεν είναι αλήθεια. Στην πραγματικότητα και, σύμφωνα και με τον ορισμό της, η Ε.Βι.Ε. είναι η εκδήλωση απρόκλητης και σκόπιμης επιθετικής συμπεριφοράς από εκείνον/η που την ασκεί, με πρόθεση τραυματισμού, εξευτελισμού, επιβολής και πρόκλησης πόνου σε εκείνον/η που την υφίσταται.

5. *Ο/η μαθητής/-τρια που υφίσταται Ε.ΒΙ.Ε. πρέπει να ανταποδώσει ώστε να σταματήσει η σε βάρος του/της εκφοβιστική συμπεριφορά:* Αυτό δεν είναι αλήθεια. Στη πραγματικότητα, εκείνος/-νη που υφίσταται Ε.ΒΙ.Ε. συνήθως αδυνατεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του/της και να ανταποδώσει, επειδή, εκτός των άλλων, θεωρεί, σωστά ή λανθασμένα, ότι κινδυνεύει από κάθε είδους αντεκδίκηση.

6. *Οι ενήλικες δεν πρέπει να ενθαρρύνουν το «κάρφωμα» μεταξύ των μαθητών/-τριών, σε περιπτώσεις Ε.ΒΙ.Ε.:* Αυτό δεν είναι αλήθεια. Στην πραγματικότητα οι ενήλικες θα πρέπει να κάνουν ό,τι είναι δυνατόν ώστε να σπάσει η συνωμοσία σιωπής που επιτρέπει να επιβάλλεται εκείνος/η που ασκεί Ε.ΒΙ.Ε. σε εκείνον/-νη που υφίσταται Ε.ΒΙ.Ε. Όλοι/όλες οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να γνωρίζουν πως ο ρόλος των σημαντικών ενηλίκων για αυτούς/αυτές περιλαμβάνει μέριμνα, φροντίδα και προστασία, καθώς και ότι η επίκλησή τους για βοήθεια δεν συνιστά κατάδοση.

7. *Οι μαθητές/-τριες που ασκούν Ε.ΒΙ.Ε. είναι εκ φύσεως επιθετικά ή «κακά παιδιά»:* Αυτό δεν είναι αλήθεια. Στην πραγματικότητα έχουν ανάγκη αποδοχής και αναγνώρισης/επιβεβαίωσης, λανθασμένα μέσω επίδειξης δύναμης. Επίσης, χαρακτηρίζονται από δυσκολίες στην επεξεργασία και έλεγχο των συναισθημάτων τους (ιδιαίτερα της διαχείρισης της ματαίωσης), χαμηλή ενσυναίσθηση, αυξημένη παρορμητικότητα, δυσκολία με κανόνες και όρια κτλ.

8. *Το φαινόμενο Ε.ΒΙ.Ε. αποτελεί απλώς μια παροδική φάση:* Αυτό δεν είναι αλήθεια. Το εν λόγω φαινόμενο συνιστά ένα σοβαρό πρόβλημα που δύναται να έχει σοβαρές συνέπειες για εκείνους/-νες που το ασκούν, εκείνους/-νες που το υφίστανται, καθώς και τους/τις παριστάμενους/-νες που το παρατηρούν.

Επιπτώσεις της Ενδοσχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Οι συνέπειες του φαινομένου Ε.ΒΙ.Ε. είναι πολλές, σοβαρές και καθοριστικές για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη, τη σχολική πορεία και τη συνολική εξέλιξη των μαθητών/-τριών. Αποτελεί παράγοντα κινδύνου για την εμφάνιση σοβαρών προβλημάτων ψυχικής υγείας στα άτομα παιδικής και εφηβικής ηλικίας (Αντωνίου και συν., 2024; Κέντρο Συνταγματικού & Ευρωπαϊκού Δικαίου, 2015β· Ασημόπουλος κ. συν., 2015).

A. Επιπτώσεις στους/στις μαθητές/-τριες που υφίστανται Ε.ΒΙ.Ε.

Οι μαθητές/-τριες που δέχονται Ε.ΒΙ.Ε. παρουσιάζουν (Αντωνίου & Καμπόλη, 2014· Antoniou, Mitsoroulou & Chrousos, 2015):

- Χαμηλή αυτοεκτίμηση.
- Δυσκολία στη σύναψη φιλικών σχέσεων.
- Μειωμένη συγκέντρωση, διάσπαση προσοχής.
- Μείωση σχολικής επίδοσης, σχολική αποτυχία.
- Αρνητική στάση προς το σχολείο και σχολική άρνηση, αύξηση απουσιών, εγκατάλειψη σχολείου.
- Ψυχοσωματικά προβλήματα (π.χ. πονοκέφαλοι, διαταραχές ύπνου, διαταραχές διατροφής κ.ά.).
- Συμπτώματα ή/και διαταραχή στρες, μετά από ψυχοτραυματικό γεγονός.
- Αγχώδεις διαταραχές: φοβίες, κρίσεις πανικού.
- Αυτοκτονικός ιδεασμός, αυτοτραυματισμοί, απόπειρες αυτοκτονίας.
- Θυμός και επιθυμία εκδίκησης προς εκείνους/-νες που θεωρούν ότι έχουν την ευθύνη.
- Μελλοντικές επιπτώσεις: Η επίδραση περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε. μπορεί να διατηρηθεί και στο μέλλον, επηρεάζοντας τις σχέσεις, την απασχόληση και γενικά τη ζωή ως ενήλικα του/της μαθητή/τριας που υπέστη Ε.ΒΙ.Ε.

B. Επιπτώσεις στους/τις μαθητές/τριες που ασκούν Ε.ΒΙ.Ε.

Οι μαθητές/-τριες που ασκούν Ε.ΒΙ.Ε. έχουν αυξημένες πιθανότητες (Kamrpoli et al., 2017):

- Στιγματισμού.
- Εκδήλωσης άλλων βίαιων, παραβατικών και αντικοινωνικών συμπεριφορών.

- Ανάπτυξης προβλημάτων στη σύναψη και τη διατήρηση διαπροσωπικών σχέσεων.
- Ανάπτυξης προβλημάτων ψυχικής υγείας, όπως άγχους, κατάθλιψης κ.ά.
- Ελλειμματικής σχολικής φοίτησης έως και διακοπή της.
- Εν δυνάμει εξέλιξης σε παραβατικό άτομο (π.χ. κατάχρηση αλκοόλ, κατάχρηση ουσιών, εμπλοκή με τον νόμο).

Γ. Επιπτώσεις στους/τις αμέτοχους/χες παρατηρητές/τριες

Οι μαθητές/-τριες που είναι αμέτοχοι/-χες και παρατηρούν περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε. έχουν αυξημένες πιθανότητες (Antonίου & Karteris, 2017·Papastyliανου et al., 2009·Kyriakides et al., 2014a·Kyriakides et al., 2014b):

- Να αναπτύξουν άγχος, φόβο, αίσθημα ανασφάλειας.
- Ναιώθουν ενοχές γιατί δεν βοήθησαν τον/την συμμαθητή/τρια που υπέστη Ε.ΒΙ.Ε.
- Να αναπτύξουν προβλήματα στις σχέσεις τους με συνομηλίκους.
- Να αισθάνονται αδύναμοι/ες να παρέμβουν και να οδηγούνται στην ενίσχυση της τάσης για αδιαφορία, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στην εξοικείωση με τη μη παρέμβαση.
- Να παρουσιάσουν μείωση στη σχολική τους επίδοση.
- Να υποστούν δευτερογενή τραυματισμό λόγω παρακολούθησης περιστατικού/-ών Ε.ΒΙ.Ε. (συμπτώματα ή/και διαταραχή στρες μετά από ψυχοτραυματικό γεγονός).

Δ. Επιπτώσεις στο Σχολείο

Το φαινόμενο Ε.ΒΙ.Ε. επιπρόσθετα υπονομεύει το κλίμα τόσο της τάξης όσο και της σχολικής μονάδας συνολικά, έχοντας επιπτώσεις:

- στη μάθηση,
- στους δεσμούς και τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών/τριών μεταξύ τους, καθώς και τη σχέση με το σχολείο,
- στο αίσθημα ασφάλειας των μαθητών/τριών,
- στο ότι οι μαθητές/-τριες αντιλαμβάνονται τους/τις εκπαιδευτικούς να έχουν περιορισμένο έλεγχο αλλά και ενδιαφέρον προς αυτούς/-ές,
- στη μειωμένη εργασιακή ικανοποίηση του προσωπικού και, περαιτέρω, στην επαγγελματική εξουθένωσή του,
- στην εμπιστοσύνη των γονέων στο σχολείο.

Ενδείξεις Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού

Ένας/μία μαθητής/-τρια ενδέχεται να υφίσταται Ε.ΒΙ.Ε. όταν παρουσιάζει ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα συμπτώματα ή συμπεριφορές (Γάκης, Αντωνίου & Καλούρη, 2016):

- Εκδήλωση άγχους σχετικά με τη μετακίνηση από και προς το σχολείο: εκκλήσεις προς τους γονείς για συνοδεία, αλλαγές διαδρομής, καθυστερήσεις στην προσέλευση κ.ά.
- Εκδήλωση απροθυμίας προσέλευσης στο σχολείο, αδικαιολόγητες απουσίες έως και σχολική άρνηση.
- Μείωση ενδιαφέροντος για το σχολείο, μείωση της σχολικής επίδοσης, προβλήματα συγκέντρωσης κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.
- Προσκόλληση σε κάποιους/-ες συμμαθητές/-τριες ή εκπαιδευτικούς κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων.
- Συχνά παράπονα για πονοκεφάλους, κοιλόπονο ή άλλες σωματικές ενοχλήσεις/συμπτώματα.
- Εμφάνιση ανεξήγητης αλλαγής είτε στη διάθεση (άγχος, θλίψη, ευερεθιστότητα, θυμός) είτε στη συμπεριφορά (επιθετικότητα, απόσυρση, απομόνωση), τα οποία είναι ιδιαίτερα εμφανή πριν από την επιστροφή στο σχολείο μετά τα Σαββατοκύριακα ή από μεγαλύτερες σχολικές διακοπές.

- Απροσδόκητη εμφάνιση δυσκολιών στην ομιλία (π.χ. στην άρθρωση, στη ροή κ.ά.).
- Νυχτερινή ενούρηση.
- Διαταραχές ύπνου ή εφιάλτες.
- Εμφάνιση μεταβολής στις διατροφικές συνήθειες: τρώει λιγότερο ή περισσότερο απ' ότι πριν.
- Συχνή απώλεια ή καταστροφή προσωπικών αντικειμένων: σκισμένα ή χαμένα ρούχα, βιβλία, κ.λπ.
- Αυξημένες απαιτήσεις για χρήματα ή συχνή αναφορά για κλοπή των χρημάτων του/της.
- Εμφάνιση ανεξήγητων μωλώπων, εκδορών ή κοψιμάτων.
- Εμφάνιση απροθυμίας ή/και άρνησης να συζητήσει για αυτά που τον/την απασχολούν.

Οι προαναφερθείσες ενδείξεις/σημάδια δεν σημαίνουν απαραίτητα ότι ένας/μια μαθητής/-τρια υφίσταται Ε.ΒΙ.Ε., αλλά εάν επαναλαμβάνονται ή επανεμφανίζονται, σε συνδυασμό, απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν χρειάζεται άμεση βοήθεια και κατάλληλη υποστήριξη.

2. Παρεμβάσεις Πρόληψης Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού (Ε.ΒΙ.Ε)

Η Ενδοσχολική Βία και ο Εκφοβισμός συνιστά «ένα πολυδιάστατο φαινόμενο τόσο ως προς τα αίτια και τις συνέπειές του όσο και ως προς τον τρόπο πρόληψης και αντιμετώπισής του. Οι νομικές, παιδαγωγικές, ψυχολογικές και κοινωνικές τους διαστάσεις καθιστούν αναγκαία τη δράση σε επίπεδο πρόληψης και παρέμβασης, η οποία χρειάζεται να περιλαμβάνει διεπιστημονικές συνέργειες και διαθεσμικές δικτυώσεις» (Αντωνίου και συν., 2024· Αρτινοπούλου και συν., 2023).

Το σχολείο οφείλει να υιοθετεί συγκεκριμένη **πολιτική πρόληψης και διαχείρισης της Ε.ΒΙ.Ε.**, η οποία εφαρμόζεται από όλη την εκπαιδευτική κοινότητα, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των διαστάσεων και παραμέτρων της σχολικής λειτουργίας. Η πολιτική αυτή θα πρέπει να οδηγεί όχι μόνο στην αντιμετώπιση του προβλήματος, αλλά και στην πολύπλευρη βελτίωση της σχολικής ζωής και της αποστολής του σχολείου (Jimerson et al., 2012· Rigby, 2012).

Οι παρεμβάσεις για την πρόληψη φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε. περιλαμβάνουν (Αντωνίου και συν., 2024):

α) Καταγραφή, κατηγοριοποίηση και ανάλυση περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε. που έχουν ήδη εμφανιστεί ή πιθανολογείται ότι θα συμβούν.

β) Πολιτική του σχολείου για την πρόληψη και τη διαχείριση Ε.ΒΙ.Ε. - Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας Σχολείου που, κατ' ελάχιστον, θα περιλαμβάνει όλους τους κανόνες συμπεριφοράς που είναι αποδεκτοί στο σχολείο και που θα τονίζει ποιες συμπεριφορές δεν είναι επιτρεπτές, καθώς και τις συνέπειες που θα επιφέρει η άσκηση Ε.ΒΙ.Ε. Ο κώδικας αυτός θα γνωστοποιηθεί σε εκπαιδευτικούς, γονείς/κηδεμόνες, μαθητές/-τριες και θα ζητηθεί η κοινή δέσμευση όλων των μελών της σχολικής κοινότητας για την πρόληψη, αντιμετώπιση και καταπολέμηση περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε.

γ) Ορισμός αποδεκτών αναφορών για περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε. που εκδηλώνονται στο πλαίσιο της σχολικής μονάδας, συμπεριλαμβανομένης της περίπτωσης διαδικτυακής Ε.ΒΙ.Ε., για την άμεση αντιμετώπισή τους.

δ) Δράσεις ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών καθώς και των γονέων/κηδεμόνων σε θέματα διαχείρισης και συνεπειών των φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε. (Αντωνίου, 2023). Συγκεκριμένα:

δ1) Υλοποίηση προγραμμάτων που εστιάζουν, κατά την εκπαίδευση, και σύμφωνα με τις προβλέψεις του ισχύοντος νομικού πλαισίου, σε:

- έννοιες,
- μορφές Ε.ΒΙ.Ε.,

- τρόπους αντιμετώπισης,
- πρώιμα σημάδια πριν την εμφάνιση των φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε.,
- τρόπους πρόληψης,
- τρόπους παρέμβασης,
- τρόπους αποκατάστασης.

δ2) Υλοποίηση προγραμμάτων ενημέρωσης και προαγωγής ψυχικής υγείας (καλλιέργεια ενσυναίσθησης, ενδυνάμωση της ψυχικής ανθεκτικότητας κ.λπ.) που βοηθούν στην εμπέδωση ενός θετικού σχολικού κλίματος (Antonίου & Cooper, 2023· Αντωνίου, 2014).

δ3) Ενεργή συμμετοχή και συνεργασία όλων των μελών της σχολικής κοινότητας (εκπαιδευτικοί, γονείς/κηδεμόνες, μαθητές/-τριες, λοιπό προσωπικό) στην υλοποίηση της πολιτικής του σχολείου με καθορισμό συγκεκριμένων δράσεων και καθηκόντων ανά ομάδα εμπλεκόμενων (ή και ανά εμπλεκόμενο/-νη).

δ4) Η ανάπτυξη ενός διαύλου επικοινωνίας με τους γονείς/κηδεμόνες για την πρόοδο των παιδιών τους, αλλά και για τον τρόπο συμπεριφοράς τους μέσα στη σχολική ζωή θα διευκολύνει τη διαχείριση δύσκολων περιστατικών και θα συντελέσει στη δημιουργία δεσμών μεταξύ σχολείου και οικογένειας προς όφελος των μαθητών/-τριών. Επίσης, η υλοποίηση δράσεων ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης, καθώς και η διοργάνωση σχολικών εκδηλώσεων με τη συμμετοχή γονέων/κηδεμόνων ισχυροποιεί την καλή συνεργασία και δημιουργεί μεγαλύτερο αίσθημα ασφάλειας στους/τις μαθητές/-τριες που αντιλαμβάνονται ότι οι γονείς/κηδεμόνες έχουν ενεργό ρόλο στις διάφορες δράσεις και διαδικασίες (Γάκης κ. συν., 2016).

Η περαιτέρω εξειδίκευση της πολιτικής πρόληψης, αξιολόγησης και παρέμβασης για περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε. οδηγεί σε τέσσερα επίπεδα λήψης μέτρων σε:

- A. Επίπεδο Σχολείου**
- B. Επίπεδο Εκπαιδευτικού**
- Γ. Επίπεδο Μαθητή/Μαθήτριας**
- Δ. Επίπεδο Γονέων/Κηδεμόνων**

A. Μέτρα πρόληψης Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο Σχολείου

Η λήψη μέτρων πρόληψης φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε., σε επίπεδο Σχολείου, αναπτύσσεται στους ακόλουθους άξονες:

i. Εκτίμηση κινδύνου Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού

Η εκτίμηση του κινδύνου Ε.ΒΙ.Ε. είναι μια σημαντική διαδικασία που έχει ως στόχο τον προσδιορισμό των πιθανών κινδύνων και τη λήψη μέτρων πρόληψης και διαχείρισης. Για τον προσδιορισμό του βαθμού επικινδυνότητας λαμβάνονται υπόψη οι ακόλουθες παράμετροι:

- Κλίμα Σχολείου/Τάξης.
- Παρατήρηση και αξιολόγηση των συμπεριφορών των μαθητών/-τριών για ενδείξεις φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε.
- Συλλογή, ανάλυση δεδομένων και μαρτυριών περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε.

ii. Σχέδιο Δράσης πρόληψης φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού

Σε επίπεδο της σχολικής μας μονάδας, η Διευθύντρια, ο Υποδιευθυντής, η Υπεύθυνη Εκπαιδευτικός σε θέματα Ε.ΒΙ.Ε./ αποδέκτης αναφορών, καθώς και τα μέλη του Συλλόγου Διδασκόντων αναπτύσσουν ένα Σχέδιο Δράσης με σκοπό να αξιολογηθεί το επίπεδο σοβαρότητας του αναφερόμενου περιστατικού και του πιθανού ιστορικού.

Είναι απαραίτητο η ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων των μαθητών/-τριών που εμπλέκονται σε περιστατικά Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού (Ε.ΒΙ.Ε.) να γίνεται σε ξεχωριστές συναντήσεις, ανά οικογένεια. Ο τρόπος επικοινωνίας με τους γονείς/κηδεμόνες διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαχείριση των περιστατικών. Χάρη στην επικοινωνία μαζί τους επιτυγχάνεται η αποτροπή ανάληψης πρωτοβουλίας από αυτούς να επιλύσουν το πρόβλημα με τον δικό τους τρόπο.

Οι συζητήσεις με τους γονείς/κηδεμόνες αποσκοπούν στην εξεύρεση τρόπων υποστήριξης των εμπλεκόμενων παιδιών και στη διασφάλιση της συνεργασίας σχολείου-οικογένειας. Κατά τη διαχείριση, λαμβάνονται όλα τα μέτρα προστασίας των προσωπικών δεδομένων κάθε παιδιού που εμπλέκεται. Ακολουθεί η ανάπτυξη των σχετικών πρωτοκόλλων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

iii. Κλίμα του Σχολείου.

Εκτός από τον σχεδιασμό παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση των φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε., κρίνεται ως ζωτικής σημασίας η ανάπτυξη ενός θετικού κλίματος στο σχολείο, προκειμένου να καλλιεργηθεί στους/τις μαθητές/-τριες το αίσθημα «του ανήκειν» μέσα στο σχολικό περιβάλλον, συνθήκη που αναμένεται να περιορίσει σημαντικά την ανάπτυξη οποιασδήποτε μορφής βίας, ενώ παράλληλα θα ισχυροποιήσει τον σεβασμό και την αποδοχή προς τον άλλο, εφόσον όλοι/όλες θα προσπαθούν για κοινούς σκοπούς (Αντωνίου, 2024· Πετρόπουλος & Παπαστυλιανού, 2001· Lee, 2010· Zullig et al., 2010).

Άξονες που διέπουν την οικοδόμηση θετικού κλίματος στη σχολική μονάδα είναι:

- Κοινωνική δικαιοσύνη στη σχολική κοινότητα.
- Συνεργασία των εκπαιδευτικών, γονέων/κηδεμόνων, μαθητών/-τριών και λοιπού προσωπικού.
- Ενεργός εμπλοκή των μαθητών/-τριών (παροχή ευκαιριών για έκφραση συναισθημάτων, απόψεων, δημιουργία ομάδων αλληλοϋποστήριξης).
- Ελκυστικό σχολείο – ποιότητα ζωής: η δημιουργία ενός ελκυστικού σχολείου προσανατολισμένου στην ποιότητα της μαθητικής ζωής βασίζεται στην ενδυνάμωση της κοινότητας και της ατομικής ανάπτυξης, προάγοντας ένα κλίμα ασφάλειας και αμοιβαίας στήριξης (Αντωνίου & Πολυχρόνη, 2006).

iv. Καλές Πρακτικές

Οι καλές πρακτικές αφορούν στην υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, δράσεων, εκδηλώσεων που στοχεύουν σε:

- Ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση και ανάπτυξη δεξιοτήτων: Ενίσχυση συναισθηματικής νοημοσύνης, ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης διαφορών και συγκρούσεων, υποστήριξη των μαθητών/τριών που εκφοβίζονται και γενικά σε όλους/ες όσους/ες εμπλέκονται σε φαινόμενα Ε.ΒΙ.Ε. κ.λπ.
- Δικτύωση, επικοινωνία και συνεργασία: Επικοινωνία και συνεργασία με άλλα σχολεία, με κοινοτικούς και κοινωνικούς φορείς, καμπάνιες ευαισθητοποίησης, συμμετοχή σε εκδηλώσεις, συνέδρια κτλ.
- Αξιολόγηση του σχολικού κλίματος, των δράσεων πρόληψης, παρέμβασης και της πολιτικής του σχολείου.

v. Σχολική διαμεσολάβηση ή διαμεσολάβηση συνομηλίκων

Η σχολική διαμεσολάβηση και η διαμεσολάβηση συνομηλίκων αναφέρονται σε διαδικασίες επίλυσης συγκρούσεων που πραγματοποιούνται σε εκπαιδευτικό περιβάλλον είτε με τη συμμετοχή ενός/μιας εκπαιδευτικού (σχολική διαμεσολάβηση), είτε με τη συμμετοχή συνομηλίκων (διαμεσολάβηση συνομηλίκων) (Αρτινοπούλου, 2010).

• Σχολική Διαμεσολάβηση:

Στη σχολική διαμεσολάβηση, ένας/μια εκπαιδευτικός ή ένας/μια ειδικός διαμεσολαβητής παρεμβαίνει για να βοηθήσει τους/τις μαθητές/-τριες στην επίλυση συγκρούσεων. Ο/Η διαμεσολαβητής/-βήτρια δεν είναι αρμόδιος να επιβάλει λύσεις, αλλά συνδράμει τα εμπλεκόμενα μέρη να βρουν κοινές λύσεις και να βελτιώσουν τις μεταξύ τους σχέσεις (Αντωνίου & Θεοδωρίτση, 2019).

• Διαμεσολάβηση Συνομηλίκων:

Στη διαμεσολάβηση συνομηλίκων, οι ίδιοι/ες οι μαθητές/-τριες συμμετέχουν ως διαμεσολαβητές στην επίλυση των συγκρούσεων μεταξύ των συνομηλίκων τους. Η ιδέα είναι ότι οι μαθητές/-τριες μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι συνομήλικοί τους και να προτείνουν κατάλληλες λύσεις.

Και οι δύο προσεγγίσεις έχουν ως στόχο την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών/-τριών, τη μείωση των συγκρούσεων και την ενθάρρυνση της μεταξύ τους επικοινωνίας, συνεργασίας και αμοιβαίας κατανόησης, καθώς και την προαγωγή ενός θετικού κλίματος στο σχολικό περιβάλλον.

B. Μέτρα πρόληψης Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο Εκπαιδευτικού

Ο εκφοβισμός μειώνεται στο σχολείο όταν οι εκπαιδευτικοί δεσμεύονται ότι θα ασχοληθούν με την εξάλειψή του (Charach et al., 1995). Τα μέτρα πρόληψης Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο εκπαιδευτικού, αναπτύσσονται στους παρακάτω άξονες:

i. **Μέντορες εκπαιδευτικοί** με κατάρτιση και εμπειρία στη διαχείριση περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε. για την καθοδήγηση/στήριξη των εκπαιδευτικών που δεν έχουν λάβει αντίστοιχη επιμόρφωση.

ii. **Ανάδειξη κοινωνικών θεμάτων - εφαρμογή βιωματικών δραστηριοτήτων** μέσω διαθεματικότητας στο αντικείμενο διδασκαλίας, στα εργαστήρια δεξιοτήτων ή μέσω στοχευμένων προαιρετικών προγραμμάτων συναφών θεματικών εννοιών.

iii. **Διαχείριση τάξης** βάσει των αρχών της ισότητας, του σεβασμού, της αλληλεγγύης και της αποδοχής στη διαφορετικότητα.

iv. Ενθάρρυνση της συνεργατικής μάθησης.

v. Δημιουργία κλίματος επικοινωνίας, εμπιστοσύνης και ασφάλειας με τους μαθητές/-τριες.

vi. **«Κουτί Επικοινωνίας»:** συνιστά ένα μέσο επικοινωνίας όπου οι μαθητές/-τριες μπορούν, ανώνυμα, να αναφέρουν γραπτώς περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε., ανεξάρτητα ή παράλληλα με την υποβολή αναφορών στην ειδική πλατφόρμα. Δίνει τη δυνατότητα στους/τις μαθητές/-τριες να μοιραστούν τις δυσκολίες, τους προβληματισμούς τους, και τις πιθανές λύσεις στα προβλήματα. Είναι σημαντικό να τοποθετηθεί σε χώρο που διασφαλίζει την ανωνυμία των αναφορών, προκειμένου να ενθαρρυνθούν οι μαθητές/-τριες να μιλήσουν χωρίς φόβο εκδίκησης.

vii. **Ώρα «Κοινωνία της Τάξης»**, στην οποία οι μαθητές/-τριες θα εκφράζουν τους προβληματισμούς τους και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στη σχολική ζωή.

viii. **Στήριξη ευάλωτων μαθητών/τριών:** Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν κάποια σημάδια στη συμπεριφορά του παιδιού που, πιθανόν, να παραπέμπουν σε Ε.ΒΙ.Ε. Η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των μαθητών/τριών που φαίνονται περισσότερο ευάλωτοι/ες στο να γίνουν στόχοι ή δράστες, είναι σημαντικός παράγοντας πρόληψης της Ε.ΒΙ.Ε. Στους/τις μαθητές/τριες αυτούς/τές θα πρέπει να ανατίθενται ρόλοι και αποστολές, ώστε να ενισχύεται η υπευθυνότητά τους και να βελτιώνεται ο δεσμός τους με τη σχολική κοινότητα. Επίσης, θα πρέπει οι ευάλωτοι/ες μαθητές/τριες να εντάσσονται σε ομάδες με απώτερο σκοπό τη βελτίωση των κοινωνικών τους δεξιοτήτων και σχέσεων (Antoniou et al., 2009).

ix. **Συχνή επικοινωνία με τους γονείς/κηδεμόνες για την στήριξη ευάλωτων μαθητών/τριών** αλλά και για την ενημέρωση σχετικά με παραβατικές συμπεριφορές.

Γ. Μέτρα πρόληψης Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο μαθητή/μαθήτριας

Στα μέτρα πρόληψης φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο μαθητή/-τριας, κρίνεται απαραίτητη η ενεργή συμμετοχή μαθητών/-τριών (Antoniou & Karteris, 2017):

- i. **Στα κοινωνικά δρώμενα της σχολικής μονάδας, καθώς και στα μαθητικά συμβούλια**, με στόχο τη βελτίωση του σχολικού κλίματος.
- ii. **Στα προγράμματα και στις εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης** (διαχείρισης συγκρούσεων, διαμεσολάβησης κ.λπ.) που πραγματοποιούνται από το σχολείο ή αρμόδιους φορείς.
- iii. **Στη γνωστοποίηση στους/τις εκπαιδευτικούς** των περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε., στα οποία έχουν παρευρεθεί με οποιαδήποτε ιδιότητα.
- iv. **Στην κατάρτιση του Σχεδίου Δράσης** της σχολικής μονάδας.
- v. **Σε προγράμματα συμβουλευτικής συνομηλίκων** στα οποία εκπαιδεύονται μαθητές/-τριες να βοηθούν τους συμμαθητές/-τριές τους.
- vi. **Στη στήριξη των συμμαθητών/τριών τους** που έχουν υποστεί Ε.ΒΙ.Ε..
- vii. **Σε δράσεις καλλιέργειας κοινωνικών δεξιοτήτων:** Η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων μπορεί να συμβάλει στην πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού. Ενδεικτικά κάποιες κρίσιμες δεξιότητες για την πρόληψη της Ε.ΒΙ.Ε. είναι (Βασιλόπουλος & Αραπάκος, 2022):
 - *Δεξιότητα έναρξης και διατήρησης μιας αλληλεπίδρασης:* Ο τρόπος με τον οποίο ένας/μία μαθητής/-τρια θα πλησιάσει και θα γνωρίσει ένα καινούριο πρόσωπο καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη σχέση που θα αναπτύξει μαζί του (Antoniou et al., 2016).
 - *Δεξιότητες καθορισμού και σεβασμού κανόνων:* Οι κανόνες συμβάλλουν στην επίτευξη της συνεργασίας και της συνύπαρξης, στην προσωπική επικοινωνία και την ασφάλεια και δίνουν την αίσθηση της ύπαρξης των ορίων, τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη ανάπτυξη ενός αισθήματος ασφάλειας.
 - *Δεξιότητες αναγνώρισης και έκφρασης συναισθημάτων.*
 - *Δεξιότητες επικοινωνίας.*

- Δεξιότητες αυτοεκτίμησης.
- Δεξιότητες συνεργασίας.
- Δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και διαχείρισης συγκρούσεων.
- Δεξιότητες υπευθυνότητας.
- Δεξιότητες οριοθέτησης, διεκδίκησης, άρνησης.

Δ. Μέτρα πρόληψης Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο γονέων/κηδεμόνων

Στα μέτρα πρόληψης φαινομένων Ε.ΒΙ.Ε. σε επίπεδο γονέων/κηδεμόνων, προτείνεται:

- Τακτική επικοινωνία και συνεργασία σχολείου/οικογένειας** για τον σχεδιασμό δράσεων.
- Εκπαίδευση – επιμόρφωση** των γονέων/κηδεμόνων στην ευαισθητοποίηση και τη διαχείριση της συμπεριφοράς.
- Συμβουλευτική** στους γονείς/κηδεμόνες των μαθητών/τριών που διατρέχουν υψηλό κίνδυνο στο να εμπλακούν σε περιστατικά Ε.ΒΙ.Ε.
- Συμμετοχή εκπροσώπων του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων** σε επιτροπές και σε συνδιοργάνωση εκδηλώσεων-δράσεων του σχολείου.

3. Πρωτόκολλο Διαχείρισης Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού (Ε.ΒΙ.Ε)

ΒΗΜΑ 1: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ Ε.ΒΙ.Ε.

Σκοπός: Να αξιολογηθεί το επίπεδο σοβαρότητας του αναφερόμενου περιστατικού και του πιθανού ιστορικού.

Είναι απαραίτητο η ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων των μαθητών/τριών που εμπλέκονται σε περιστατικά Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού (Ε.ΒΙ.Ε.) να γίνεται σε ξεχωριστές συναντήσεις, ανά οικογένεια. Ο τρόπος επικοινωνίας με τους γονείς/κηδεμόνες διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαχείριση των περιστατικών. Χάρη στην επικοινωνία μαζί τους επιτυγχάνεται η αποτροπή ανάληψης πρωτοβουλίας από αυτούς να επιλύσουν το πρόβλημα με τον δικό τους τρόπο. Οι συζητήσεις με τους γονείς/κηδεμόνες αποσκοπούν στην εξεύρεση τρόπων υποστήριξης των εμπλεκόμενων παιδιών και στη διασφάλιση της συνεργασίας σχολείου-οικογένειας. Κατά τη διαχείριση, λαμβάνονται όλα τα μέτρα προστασίας των προσωπικών δεδομένων κάθε παιδιού που εμπλέκεται.

ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση η επικοινωνία με τους γονείς/κηδεμόνες οργανώνεται από τον/τη Διευθυντή/-τρια και τον/την εκπαιδευτικό που έχουν οριστεί αποδέκτες- υπεύθυνοι αποδοχής αναφορών σε επίπεδο σχολικής μονάδας. Πρώτιστο μέλημα της ομάδας διαχείρισης του κάθε περιστατικού είναι η ασφάλεια του/της μαθητή/-τριας που φέρεται να υπέστη Ε.ΒΙ.Ε.

Επιβάλλεται οι διαδικασίες να ακολουθούνται με προσοχή ώστε να αποφευχθεί η περαιτέρω στοχοποίηση του/της εν λόγω μαθητή/-τριας. Επισημαίνεται ότι στις περιπτώσεις που η αναφορά αφορά σε κακοποίηση από ενήλικα, το σχολείο ακολουθεί τη διαδικασία όπως προβλέπεται από τον Νόμο 3500/2006 (ΦΕΚ 232/Α'/24.10.2006).

A.1 Συνάντηση/ενημέρωση με τους γονείς/κηδεμόνες που προέβησαν στην αναφορά περιστατικού Ε.ΒΙ.Ε.

Η Υπεύθυνη Εκπαιδευτικός:

- Επικοινωνεί το συντομότερο με τους γονείς/κηδεμόνες του/της μαθητή/-τριας που προέβησαν στην αναφορά, τους ενημερώνει για την εφαρμογή της πολιτικής του σχολείου ως προς την αντιμετώπιση περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε. και τους διαβεβαιώνει ότι το σχολείο θα προβεί σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες ώστε το παιδί τους να αισθανθεί ασφάλεια και φροντίδα που θα ενισχύσουν το αίσθημα του «ανήκειν» στο σχολείο. Σε περιπτώσεις που έχει προκληθεί σωματική βλάβη, έντονη ψυχική δυσφορία ή καταστροφή/κλοπή προσωπικών αντικειμένων είναι απαραίτητο η επικοινωνία να γίνει άμεσα.
- Καλεί τους γονείς/κηδεμόνες να προσέλθουν στο σχολείο, σε περίπτωση που κρίνει χρήσιμο να υπάρξει κατ' ιδίαν συνάντηση μαζί τους.
- Ζητά τη συνεργασία τους και την παροχή στήριξης προς τον/τη μαθητή/-τρια.
- Ενημερώνει τους γονείς/κηδεμόνες ότι το σχολείο θα επικοινωνήσει εκ νέου μαζί τους για τη διαχείριση του περιστατικού.

A.2 Συνάντηση με τον/την μαθητή/-τρια που φέρεται να υπέστη Ε.ΒΙ.Ε.

Η Υπεύθυνη Εκπαιδευτικός:

- Καθισχύαζει τον/τη μαθητή/-τρια ότι έπραξε ορθά που μίλησε στους γονείς/κηδεμόνες γι' αυτό που του/της συνέβη, αφού είναι σημαντικό ο/η μαθητής/-τρια να αισθανθεί υποστήριξη και ασφάλεια στο σχολείο.
- Εξηγεί ότι δεν πρέπει να ανταποδώσει την πράξη Ε.ΒΙ.Ε., καθώς αυτή δεν είναι η σωστή αντίδραση και επιπλέον θα μπορούσε να χειροτερέψει τα πράγματα.
- Συλλέγει πληροφορίες όσον αφορά:
 - ✓ στα γεγονότα, στους/τις μαθητές/-τριες που ασκούν Ε.ΒΙ.Ε., στον χώρο (π.χ. προαύλιο, διάδρομος, τουαλέτες, εκτός σχολείου), στον χρόνο (π.χ. διάλειμμα, ώρα του μαθήματος), σε τυχόν επαναληψιμότητα και στη συχνότητα επανάληψης,
 - ✓ στους μαθητές/-τριες που ασκούν Ε.ΒΙ.Ε.,
 - ✓ στην ύπαρξη ή όχι παριστάμενων / παρατηρητών/-τριών,
 - ✓ στο πώς αντιλαμβάνεται, νοσηματοδοτεί ο/η μαθητής/-τρια τα γεγονότα,
 - ✓ στις ενέργειες του/της μαθητή/-τριας για να προστατεύσει τον εαυτό του/της,
 - ✓ στις συνέπειες (π.χ. απουσίες από το σχολείο, μείωση σχολικής επίδοσης, αλλαγή διάθεσης και συμπεριφοράς).
- Διαβεβαιώνει ότι το σχολείο θα επιληφθεί του θέματος και θα κάνει ό,τι είναι απαραίτητο για την ασφάλεια και την προστασία του/της, σύμφωνα με όσα ορίζονται στην πολιτική του σχολείου για την δίκαιη και αποτελεσματική αντιμετώπιση περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε.
- Προγραμματίζει νέα συνάντηση μαζί του/της το συντομότερο δυνατόν, ενώ τον/τη διαβεβαιώνει ότι παραμένει στη διάθεσή του/της για ό,τι χρειαστεί.

B.1 Συνάντηση με τον/την μαθητή/τρια που άσκησε Ε.ΒΙ.Ε.

Η Υπεύθυνη Εκπαιδευτικός:

- Ενημερώνει ότι το σχολείο έχει λάβει γνώση για το περιστατικό Ε.ΒΙ.Ε. στο οποίο εμπλέκεται.
- Επισημαίνει στον/στη μαθητή/-τρια που φέρεται να άσκησε Ε.ΒΙ.Ε. ότι αυτές οι συμπεριφορές δεν

γίνονται αποδεκτές, σύμφωνα και με την πολιτική του σχολείου και τον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας του.

- Δεν κατηγορεί και δεν κρίνει τον/τη μαθητή/τρια και τον/την αντιμετωπίζει με σεβασμό, ακούγοντας και τη δική του/της εξιστόρηση των γεγονότων που έλαβαν χώρα.
- Υπενθυμίζει την πολιτική του σχολείου για την άμεση αντιμετώπιση συμπεριφορών Ε.ΒΙ.Ε. και προτρέπει τον/την μαθητή/-τρια που εκφοβίζει να αναστοχαστεί τη συμπεριφορά του/της, να προβληματιστεί, να κατανοήσει την πράξη του/της και να αναλάβει την ευθύνη.
- Ενθαρρύνει τον/την μαθητή/-τρια που εκφοβίζει να σκεφτεί τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να επανορθώσει.
- Προγραμματίζει νέα συνάντηση μαζί του/της, το συντομότερο δυνατόν και όχι αργότερα από μία εβδομάδα, για επανεξέταση της κατάστασης.

Β.2 Συνάντηση με τους γονείς/κηδεμόνες του/της μαθητή/-τριας που άσκησε Ε.ΒΙ.Ε.

Η Υπεύθυνη Εκπαιδευτικός:

- Επικοινωνεί το συντομότερο με τους γονείς/κηδεμόνες και τους ενημερώνει για το περιστατικό και την εφαρμογή της πολιτικής του σχολείου για την αντιμετώπιση συμπεριφορών Ε.ΒΙ.Ε. Στις περιπτώσεις που έχει προκληθεί σωματική βλάβη, έντονη ψυχική δυσφορία ή καταστροφή/κλοπή προσωπικών αντικειμένων είναι απαραίτητο η επικοινωνία να γίνει **άμεσα**.
- Καλεί τους γονείς/κηδεμόνες να προσέλθουν στο σχολείο για κατ' ιδίαν συνάντηση.
- Ζητά τη συνεργασία τους και την παροχή στήριξης προς το παιδί τους.
- Υπενθυμίζει την πολιτική - εσωτερικό κανονισμό του σχολείου και ενημερώνει ότι θα επικοινωνήσει εκ νέου μαζί τους για την διαχείριση της κατάστασης το συντομότερο.

Γ.1 Συνάντηση με τους ενισχυτές ή/και τους βοηθούς/συνεργούς εκείνων που άσκησαν Ε.ΒΙ.Ε.

Σε περίπτωση που ο ενισχυτής ή/και ο βοηθός/συνεργός δεν είναι ένας/μία, αλλά περισσότεροι/ες, τότε γίνονται, στο μέτρο του εφικτού, ξεχωριστές συναντήσεις με τον καθένα/καθεμία.

Η Υπεύθυνη Εκπαιδευτικός:

- Ενημερώνει τον/τη μαθητή/-τρια ότι το σχολείο έχει λάβει γνώση για το/α περιστατικό/ά Ε.ΒΙ.Ε.
- Υπενθυμίζει την πολιτική του σχολείου για αυστηρή και δίκαιη αντιμετώπιση συμπεριφορών Ε.ΒΙ.Ε., βάσει του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας του σχολείου, περί επιτρεπτής και μη επιτρεπτής συμπεριφοράς.
- Ακούει τη δική του/της εκδοχή (περιγραφή του γεγονότος, τρόποι αντίδρασης του/της ή μη αντίδρασης του/της και τους λόγους γι' αυτή τη στάση του/της).
- Ενθαρρύνει τον/τη μαθητή/-τρια να προβληματιστεί για τη συμπεριφορά του/της, αναλογιζόμενος/η τη θέση εκείνου/ης που υπέστη Ε.ΒΙ.Ε., με σκοπό την καλλιέργεια ενσυναίσθησης.
- Προτρέπει τον/την μαθητή/-τρια να σκεφτεί τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να βοηθήσει τον/τη μαθητή/-τρια που έχει δεχτεί Ε.ΒΙ.Ε., για παράδειγμα να καλέσει κάποιο ενήλικο άτομο.

Γ.2 Συνάντηση με τους γονείς/κηδεμόνες του ενισχυτή ή/και του βοηθού/συνεργού εκείνων που άσκησαν Ε.ΒΙ.Ε.

Σε περίπτωση που ο ενισχυτής ή/και ο βοηθός/συνεργός δεν είναι ένας/μία, αλλά περισσότεροι/ες, τότε γίνονται, εφόσον απαιτείται, ξεχωριστές συναντήσεις με τους γονείς/κηδεμόνες του/της καθενός/καθεμιάς.

Η Υπεύθυνη Εκπαιδευτικός:

- Επικοινωνεί το συντομότερο με τους γονείς/κηδεμόνες και τους ενημερώνει για το περιστατικό και την εφαρμογή της πολιτικής του σχολείου στη διαχείρισή του. Στις περιπτώσεις που έχει προκληθεί σωματική βλάβη, έντονη ψυχική αναστάτωση ή καταστροφή/κλοπή προσωπικών αντικειμένων είναι απαραίτητο η ενημέρωση να γίνει **άμεσα**.
- Καλεί τους γονείς/κηδεμόνες να προσέλθουν στο σχολείο για κατ' ιδίαν συνάντηση.
- Ζητά τη συνεργασία τους και την παροχή στήριξης προς το παιδί τους.
- Ενημερώνει τους γονείς/κηδεμόνες ότι το σχολείο θα επικοινωνήσει εκ νέου μαζί τους για την αντιμετώπιση του περιστατικού.

ΒΗΜΑ 2: ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ

Σκοπός: Συνεκτιμώντας τις πληροφορίες που έχουν συλλεχθεί, ο Διευθυντής του σχολείου και ο αρμόδιος εκπαιδευτικός στην περίπτωση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ή ο Διευθυντής και ο Σύμβουλος Σχολικής Ζωής στην περίπτωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης αποφασίζουν από κοινού την ενδεδειγμένη διαχείριση του περιστατικού, ανάλογα με το επίπεδο σοβαρότητάς του. Καλό είναι να λαμβάνεται υπόψη η συχνότητα και η/οι μορφή/μορφές της Ε.ΒΙ.Ε. σε σχέση με τις συνέπειες που έχει στον/τη μαθητή/-τρια.

- **Ήπιο:**

- υποβιβαστικά ή κοροϊδευτικά σχόλια, σαρκασμός, ειρωνεία
- περιστασιακός κοινωνικός αποκλεισμός (π.χ. από παιχνίδια, ομάδες, προσκλήσεις σε πάρτι), που δεν έχουν συμβεί ποτέ ή σπάνια στο παρελθόν και είναι πολύ απίθανο να επαναληφθούν.

- **Μέτριο:**

- απειλές για τη σωματική ακεραιότητα,
- σωματική βία: σπρωξιές, κλωτσιές, δαγκωνιές, γροθιές, χαστούκια, τράβηγμα μαλλιών, τσιμπιές, κ.λπ.,
- λεκτική βία: βρισιές, κοροϊδευτικά σχόλια ή παρωνύμια (παρατσούκλια),
- έκφραση απειλών με σκοπό την ταπείνωση και τον εξευτελισμό χωρίς σεξουαλικά υπονοούμενα,
- διασπορά φημών,
- συκοφαντικά τοιχογραφήματα (graffiti),
- κλοπή προσωπικών αντικειμένων αξίας (π.χ. κινητό τηλέφωνο, μπουφάν, παπούτσια),
- ρατσιστικά σχόλια συστηματικά και/ή με πιο έντονο χαρακτήρα διακρίσεις στη βάση των θρησκευτικών πεποιθήσεων, της εθνοτικής καταγωγής, της φυλής, του φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου, της έκφρασης ή των χαρακτηριστικών φύλου, της αναπηρίας, της κατάστασης υγείας,
- συστηματικός κοινωνικός αποκλεισμός,
- περιπτώσεις διαδικτυακής Ε.ΒΙ.Ε., όπως απρεπή, προσβλητικά ή ενοχλητικά μηνύματα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (dissing), σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media), σε ομαδικές συνομιλίες μέσω υπολογιστή ή κινητής συσκευής (chatting), δημιουργία ιστοσελίδων με σκοπό τη γελοιοποίηση, δημοσίευση στο διαδίκτυο ή τον διαμοιρασμό με άλλους/ες μη κολακευτικών φωτογραφιών, βίντεο ή σχεδίων χωρίς την έγκριση του ατόμου, διαδικτυακή παρακολούθηση (cyberstalking), διαδικτυακή έκθεση του ατόμου με προσωπικά του δεδομένα (doxing), τοξικός/εμπρηστικός λόγος - τρολάρισμα (trolling), ταπεινωτική σωματική επίθεση που εκτίθεται διαδικτυακά (harryslapping) κ.λπ. Σε όλα τα παραπάνω, κριτήριο, συνήθως, αποτελεί η συχνότητα εμφάνισης δύο-τρεις φορές στο πρόσφατο παρελθόν και η πιθανότητα επανάληψης.

- **Σοβαρό:**

- ρατσιστικά σχόλια, συστηματικά και/ή με πιο έντονο χαρακτήρα,

- ii) συστηματικές απειλές κατά της σωματικής ακεραιότητας,
- iii) συστηματική σεξουαλική παρενόχληση,
- iv) έστω και άπαξ (τουλάχιστον) πρόκληση σοβαρής σωματικής βλάβης (ανεξάρτητα από το εάν χρήζει ιατρικής φροντίδας),
- v) σεξουαλική βία,
- vi) ομαδική βία,
- vii) διαδικτυακή Ε.ΒΙ.Ε.: απειλές κατά της ζωής, μη συναινετική προβολή προσωπικών στιγμών (π.χ. άσεμνων φωτογραφιών), συστηματική παρακολούθηση (cyberstalking), υποκλοπή λογαριασμού για οικονομική εξαπάτηση, παρέμβαση στον προσωπικό λογαριασμό κοινωνικής δικτύωσης, απόπειρες αποπλάνησης τύπου sexting ή grooming, προτροπή για αυτοκτονία.

ΒΗΜΑ 3: ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ

Η διμελής ομάδα των υπεύθυνων αποδεκτών αναφορών της σχολικής μονάδας αναλαμβάνει τη διαχείριση του κάθε περιστατικού, σε συνεργασία με τον/την υπεύθυνο/η εκπαιδευτικό του τμήματος. Ανάλογα με τη σοβαρότητα του περιστατικού, ζητείται και η συνδρομή του/της σχολικού ψυχολόγου ή/και κοινωνικού λειτουργού.

Σε περίπτωση Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού σε βάρος μαθητή/-τριας με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, στη διαχείριση του περιστατικού συμμετέχουν και οι εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης της σχολικής μονάδας.

Επισημαίνεται ότι η Τετραμελής Ομάδα Δράσης της αρμόδιας Διεύθυνσης Εκπαίδευσης παρακολουθεί, επιβλέπει και συνεπικουρεί τη σχολική μονάδα στον χειρισμό των περιστατικών, ιδιαίτερα εκείνων που έχουν αντίκτυπο στη σχολική και στην κοινωνική ζωή. Επιλαμβάνεται, επισταμένως και συστηματικά, αν παρατηρείται καθυστέρηση στον χειρισμό και την αντιμετώπιση σοβαρών περιστατικών Ε.ΒΙ.Ε. ή σημειώνεται αδυναμία επίλυσης του περιστατικού, επί του οποίου υπεβλήθη η αναφορά.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ

1. Παιδαγωγική συνεδρίαση για την ενημέρωση και τη διαχείριση του περιστατικού.
2. Παρέμβαση σε ατομικό επίπεδο ανάλογα με τον/την εμπλεκόμενο/η μαθητή/-τρια και τις ανάγκες του/της (π.χ. ενδυνάμωση του/της μαθητή/τριας, καλλιέργεια ενσυναίσθησης και εμπλουτισμός της οπτικής του άλλου, ενσυνειδητότητα κ.ά.).
3. Συνεργασία με τους γονείς των εμπλεκόμενων μαθητών/-τριών.
4. Παρέμβαση σε επίπεδο τάξης.
 - 4.1 Ρητή δέσμευση στην τήρηση του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας του σχολείου.
 - 4.2 Δράσεις και προγράμματα ευαισθητοποίησης σε θέματα Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού.
 - 4.3 Ευαισθητοποίηση σε θέματα επίλυσης συγκρούσεων, ασκήσεων ενσυνειδητότητας κ.ά.
5. Παρέμβαση σε επίπεδο σχολείου.
 - 5.1 Αυστηρή τήρηση της εφημερίας από τους/τις εκπαιδευτικούς (που να καλύπτει όλους τους χώρους του σχολείου – προαύλιο, τουαλέτες, διαδρόμους, αίθουσες).
 - 5.2 Υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης και προαγωγής ψυχικής υγείας.
6. Συνεργασία με το αρμόδιο ΚΕ.Δ.Α.Σ.Υ.
7. Συνεργασία με Ε.Δ.Υ. - παραπομπή στον/τη σχολικό ψυχολόγο ή/και κοινωνικό λειτουργό στην περίπτωση που ο/η μαθητής/-τρια παρουσιάζει σωματικά συμπτώματα ή/και αλλαγές στη διάθεση και στη συμπεριφορά του/της.
8. Συνάντηση/επικοινωνία με τους γονείς για λήψη βοήθειας από υπηρεσία ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων (στην περίπτωση που ο/η σχολικός ψυχολόγος ή κοινωνικός λειτουργός κρίνει ότι χρειάζεται εξειδικευμένη υποστήριξη).

“Εκτός αρμοδιότητας της πλατφόρμας” θεωρείται μια αναφορά για ένα περιστατικό, το οποίο μπορεί να εμπίπτει, μεν, στην αρμοδιότητα του σχολείου και να απαιτεί την κατάλληλη παρέμβαση με παιδαγωγικούς και άλλους χειρισμούς, αλλά δε συνιστά Ενδοσχολική Βία και Εκφοβισμό, σύμφωνα με το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 του Ν. 5029/2023, όπως, για παράδειγμα, ένα περιστατικό βανδαλισμού και καταστροφής σχολικής περιουσίας. Σε αυτού του είδους τις περιπτώσεις, το περιστατικό δεν εξετάζεται στο πλαίσιο της πλατφόρμας.

«Αβάσιμη» θεωρείται μια αναφορά η οποία, μετά τη διερεύνηση του περιστατικού, έχει αξιολογηθεί αιτιολογημένα ως ανυποστήρικτη ή αναπόδεικτη. Ως εκ τούτου, δεν εξετάζεται περαιτέρω.

Βιβλιογραφικές πηγές:

Αντωνίου, Α.-Σ. (2023α, Μάρτιος 03). Πρόληψη των φαινομένων βίας και εκφοβισμού στο σχολείο. *Πρώτο Θέμα*. Ανακτήθηκε στο:

<https://www.protothema.gr/blogs/alexandros-stamatios-adoniou/article/1347024/prolipsi-ton-fainomenon-vias-kai-ekfovismou-sto-sholeio/>

Αντωνίου, Α.-Σ. (2023β, Απρίλιος 02). Ενδοσχολική βία και εκφοβισμός σε μαθητές με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. *Iefimerida*. Ανακτήθηκε στο: <https://www.iefimerida.gr/ellada/endosholiki-bia-ekfovismos-mathites-anapiries>

Αντωνίου, Α.-Σ. (2024, Ιανουάριος 24). Φαινόμενα εκφοβισμού και ενδοσχολικής βίας σε εφήβους ΛΟΑΤΚΙ+. *Newsbeast*. Ανακτήθηκε στο: <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/10440970/fainomena-ekfovismou-kai-endoscholikis-vias-se-efivous-loatki>

Antonίου, Α.-Σ., & Drosos, Ν. (2017). Coping strategies of Greek 6th grade students: Their relationship with anxiety and trait emotional intelligence. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 16(1), 57-71.

Αντωνίου, Α.-Σ., & Θεοδωρίτση, Ι.-Ι. (2019). Συμβουλευτική παρέμβαση προς τους εμπλεκόμενους σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Στο Ν. Καβαλά-Μυλωνά, Ο. Καλούρη, Φ. Κατσαμπούρη, Α. Μπότου, Ε. Κατσιγιάννη, Ι. Κοντζίνου, & Ν. Τσέργας (Επιμ.), *Σκέψεις, Απόψεις και Προβληματισμοί σε Θέματα Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού* (σσ. 11-41). Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.

Αντωνίου, Α.-Σ., & Καμπόλη, Γ. (2014). Πώς σχετίζεται ο σχολικός εκφοβισμός με την κατάθλιψη και την τάση αυτοκτονίας σε παιδιά και εφήβους. Στο Σ. Κούτρας (Επιμ.), *Η Ψυχική Υγεία των Παιδιών στην Κοινωνία της Κρίσης - Ο Ρόλος των Γονέων και των Εκπαιδευτικών* (σσ. 102-121). Αθήνα: Ταξιδευτής.

Antonίου, Α.-Σ., & Karteris, V. (2017). Factors influencing the occurrence of anxiety levels in childhood and coping strategies. *European Journal of Special Education Research*, 2(6), 1-21.

Antonίου, Α.-Σ., Mitsopoulou, E., & Chrousos, G. P. (2015). Psychosocial factors and suicidal behaviour in adolescents. In B. Kirkcaldy (Ed.), *Promoting Psychological Well-Being in Children and Families* (pp. 154-171). Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.

Αντωνίου, Α.-Σ., Παλιβάκου, Ε., & Νιαστή, Κ. (2024). Σχολικός εκφοβισμός σε μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Πρόληψη και αντιμετώπιση. Στο Α.-Σ. Αντωνίου (Επιμ.), *Σύγχρονες Προσεγγίσεις στην Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση* (σσ. 89-106). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Asimopoulos, Ch., Bibou-Nakou, I., Hatzipemou, Th., Soumaki, Eu. & Tsiantis, J. (2013). An investigation into students' and teachers' knowledge, attitudes and beliefs about bullying in Greek primary schools, *International Journal of Mental Health Promotion*, 16(1), 42-52.

Ασημόπουλος, Χ., Χατζηπέμου, Θ., Φύσσας, Κ., Μπεράτης, Ι., Λάγγαρη, Β., Βασιλακάκη, Ε., Γιαννακοπούλου, Δ., Παπαδοπούλου, Κ., Ακαλέστου, Μ.Η., Παπαγιαννοπούλου, Β., Συγγελάκη, Ε.Μ., Στεφανάκου, Α., & Τσιάντης, Α.Κ. (Επιμ. Ι. Τσιάντης, Χ. Ασημόπουλος, & Α.Κ. Τσιάντης) (2013). *Stop στην ενδοσχολική βία: Δραστηριότητες στο δημοτικό σχολείο για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας μεταξύ των μαθητών. Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (ΕΨΥΠΕ)*. Αθήνα.

Ασημόπουλος, Χ., Χατζηπέμου, Θ., & Ακαλέστου, Μ.Η. (2015). Σχολικός εκφοβισμός και ψυχική υγεία: Αιτιολογικοί παράγοντες και επιπτώσεις, πρόληψη και αντιμετώπιση. Στο Γ. Παπαδημητρίου (Επιμ.), *Η συμβολή της κοινωνικής εργασίας στην ψυχιατρική θεραπευτική* (σσ. 36-44). Αθήνα: Εκδόσεις Παρισιάνος.

Γάκης, Κ., & Αντωνίου, Α.-Σ. (2018). Σχολικός και ηλεκτρονικός εκφοβισμός: Ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά μαθητών με και χωρίς ΔΕΠ/Υ που σχετίζονται με το φαινόμενο. *Νέα Παιδεία*, 168, 70-87.

Γάκης, Κ., Αντωνίου, Α.-Σ., & Καλούρη, Ρ. (2016). Προβλήματα ενδοσχολικής συμπεριφοράς και σχολικός εκφοβισμός: Τρόποι συμβουλευτικής παρέμβασης στη σχολική μονάδα. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, 108, 37-49.

Cowie, H. & Jennifer, D. (2008). *New perspectives on bullying*. Berkshire: Open University Press.

Hyman, I., Bryony Kay, B., Tabori, A., Weber, M., Mahon, M., & Cohen, I., (2006). 8 Bullying: Theory, Research and Interventions. In C. M. Evertson & C. S. Weinstein (Eds). *Handbook of Classroom Management: Research, Practice, and Contemporary Issues* (pp. 855-886). Abingdon: Routledge.

Kampoli, G. D., Antoniou, A.-S., Artemiadis, A., Chrousos, G. P., & Darviri, C. (2017). Investigating the association between school bullying and specific stressors in children and adolescents. *Psychology*, 8(14), 2398-2409.

Καναβού Ε., Σταύρου Μ., Φωτίου Α., & Κοκκέβη, Ά. (2020). Οι έφηβοι στην Ελλάδα και στις 44 χώρες του προγράμματος HBSC/WHO 2018, Σειρά θεματικών τευχών: Έφηβοι, Συμπεριφορές & Υγεία. Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας, Νευροεπιστημών & Ιατρικής Ακριβείας «Κώστας Στεφανής», Αθήνα.

Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου. (2015α). *Επιμορφωτικό υλικό για στελέχη Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικούς: Εκπόνηση ενημερωτικού εκπαιδευτικού υλικού και προγράμματος σπουδών επιμόρφωσης*. Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δήμητρα Τσάτσου.

Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου. (2015β). *Οδηγός διαχείρισης περιστατικών σχολικής βίας και εκφοβισμού: Εκπόνηση ενημερωτικού εκπαιδευτικού υλικού και προγράμματος σπουδών επιμόρφωσης*. Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δήμητρα Τσάτσου.

Kyriakides, L., Creemers, B. P., Muijs, D., Rekers-Mombarg, L., Papastilianou, D., Van Petegem, P., & Pearson,

D. (2014). Using the dynamic model of educational effectiveness to design strategies and actions to face bullying. *School Effectiveness and School Improvement*, 25(1), 83-104.

Kyriakides, L., Creemers, B. P., Papastilianou, D., & Papadatou-Pastou, M. (2014). Improving the school learning environment to reduce bullying: An experimental study. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 58(4), 453-478.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*, Blackwell, Cambridge.

Olweus, D. (2009). *Εκφοβισμός και βία στο σχολείο: Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε*, Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (ΕΨΥΠΕ), Αθήνα.

Ομάδα Hombat .(2019). *Καταπολέμηση του ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού στα σχολεία: Οδηγός εκπαιδευτικού σε θέματα ανταπόκρισης στην ομοφοβία και τρανσφοβία στην εκπαίδευση*. Λευκωσία: European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020).

Orpinas, P., & Horne, A. M. (2006). *Bullying prevention: Creating a positive school climate and developing social competence*. Washington, D.C.: American Psychological Association.

Παπαστυλιανού, Α. (2002). Επιθετικότητα και βία στο σχολικό χώρο. Παράγοντες πρόκλησης και προτάσεις πρόληψης - παρέμβασης, *Ποινικός Λόγος*, 4, 865-885.

Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο (ΠΑ.ΒΙ.Σ.) (2024). Πρόληψη και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. Ανακτήθηκε από <https://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/γpp11441c>

Πετρόπουλος, Ν., & Παπαστυλιανού, Α. (2001). *Μορφές επιθετικότητας βίας και Διαμαρτυρίας στο σχολικό χώρο*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Rigby, K. (2008). *Σχολικός εκφοβισμός: Σύγχρονες απόψεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Salmivalli, C. & Voeten, M. (2004) Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations, *International Journal of Behavioral Development*, 28 (3), 246–258.

Shepherd, J., Pickett, K., Dewhirst, S., Byrne, J., Speller, V., Grace, M., Almond, P., & Roderick, P. (2016). Initial teacher training to promote health and well-being in schools - A systematic review of effectiveness, barriers and facilitators. *Health Education Journal*, 75(6), 721-735.

Swearer, S. M., Espelage, D. L., & Napolitano, S. A. (2009). *Bullying prevention and intervention: Realistic strategies for schools*. New York, NY: Guilford.

Travers, C. J., & Cooper, C. L. (1996). *Teachers under Stress in the Teaching Profession*. London: Routledge.

Van der Zanden, P. J. A. C., Denessen, E. J. P. G., & Scholte, R. H. J. (2015). The 9 effects of general interpersonal and bullying-specific teacher behaviors on pupils' 10 bullying behaviors at school. *School Psychology International*, 36(5), 467-481.